

Arap Baharına Kadar Türkiye-Suriye İlişkileri*

Remziye ESKİOĞLU¹

ÖZ: Bu çalışma, tarihsel kırılma noktalarıyla Arap Baharına kadar Türkiye-Suriye ilişkilerini açıklamayı amaçlamaktadır. Türkiye-Suriye ilişkileri, inişli çıkışlı olmasına rağmen Arap Baharına kadar varlığını sürdürmüştür. Hatay meselesi, sınır aşan sular konusundaki anlaşmazlıklar ve terör sorunu hasebiyle problemlili olan ilişkiler, 1998 Adana Mutabakatından sonra normalleşmeye başlamıştır. 2010 yılına kadar “stratejik ortaklık” seviyesine ulaşan ilişkiler, Arap Baharının etkisiyle Suriye’de iç savaşın başlamasının ardından tekrar sorunlu hale gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Adana Mutabakatı, Suriye, Terör, Türkiye

Jel Kodu: F5, N45

Relations Between Turkey-Syria Until Arab-Spring

ABSTRACT: This study aims to explain Turkey-Syria relations with historical breaking points until Arab Spring broke out. Turkey-Syria relations continued its existence until the Arab Spring despite having downs and ups. The problematic relations between Syria and Turkey due to the Hatay issue, dispute over transboundary waters and terrorism issue, began to normalize after 1998 Adana Agreement. However, the relations that reached the level of “strategic partnership” until 2010 have become problematic again after the beginning of civil war in Syria with the influence of Arab Spring.

Key Words: Adana Agreement, Arab Spring, Syria, Terrorism, Turkey

Jel Code: F5, N45

1. Giriş

Birinci Dünya Savaşı’nın ardından Türkiye bağımsız bir cumhuriyet haline gelirken, Suriye Fransız mandası kontrolüne geçmiştir. Geçmişten bugüne inişli çıkışlı seyreden ilişkilerin nedenleri tarihsel boyutta incelendiğinde üç olay göze çarpmıştır: Hatay meselesi, sınır aşan sular meselesi, terör sorunu. Türkiye’nin Misakı Milli sınırlarında yer alan ancak dönemin zor şartları gereği Suriye’ye bırakılmış; 1939 yılında Fransa ve Türkiye’nin yaptığı anlaşmalar ışığında Hatay, referandum aracılığıyla Türkiye sınırlarına dahil edilmiştir. Hatay’ın statüsü, Suriye tarafından kabullenilmemiş ve illegal bir antlaşma olarak nitelendirilerek haritalarında kendi sınırları dahilinde göstermeye devam etmiştir.

1980’li yıllara gelindiğinde Türkiye ve Suriye ilişkilerine yön veren temel konuların sınır aşan sular sorunu ve terör olmuştur. Türkiye’nin Fırat ve Dicle nehirlerini ulusal sular statüsünde değerlendirmesi, Suriye’nin de uluslararası sular konseptinde değerlendirmesi üzerine ilişkiler çatallaşmıştır. Sular konusunda iki ülke de kendinden taviz vermek istemeyince Suriye terör kartını oyuna dahil etmiştir. PKK terör örgütüne üs oluşturan ve çete başı Abdullah Öcalan’a ev sahipliği yapan Suriye’nin “Büyük Suriye” istemi bağlamında rakip olarak gördüğü ülkeleri güçsüzleştirme politikası olarak kullandığı terörizm, Türkiye’nin uzun yıllar iç ve dış politikasında bunalıma neden olmuştur.

* Bu makale, Prof. Dr. Cemalettin Taşkıran yönetiminde yürütülen “Suriye İç Savaşında Küresel Güçlerin Politikaları ve Türkiye” isimli tezden üretilmiştir.

¹ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.

Email: remziyeeskioglu@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6940-5271>

1980'li yıllara gelindiğinde Türkiye ve Suriye ilişkilerine yön veren temel konuların sınır aşan sular sorunu ve terör olmuştur. Türkiye'nin Fırat ve Dicle nehirlerini ulusal sular statüsünde değerlendirmesi, Suriye'nin de uluslararası sular konseptinde değerlendirmesi üzerine ilişkiler çatallaşmıştır. Sular konusunda iki ülke de kendinden taviz vermek istemeyince Suriye terör kartını oyuna dahil etmiştir. PKK terör örgütüne üs oluşturan ve çete başı Abdullah Öcalan'a ev sahipliği yapan Suriye'nin "Büyük Suriye" istemi bağlamında rakip olarak gördüğü ülkeleri güçsüzleştirme politikası olarak kullandığı terörizm, Türkiye'nin uzun yıllar iç ve dış politikasında bunalıma neden olmuştur.

1980 ve 1990'lı yıllarda Türkiye'nin diplomatik uyarıları ve karşılıklı güvenlik protokolleri imzalanmasına rağmen Suriye'nin PKK terör örgütüne verdiği desteği devam ettirmesi, iki ülkeyi 1998 ekim ayında savaşın eşiğine getirmiştir. Arabulucu devletlerin iknaları sayesinde Suriye'nin Abdullah Öcalan'ı sınır dışı etmesini müteakiben, PKK terör örgütüne karşı mücadelede iş birliğini öngören 1998 Adana Mutabakatının imzalanması, Türkiye-Suriye ilişkilerinde dönüm noktasını teşkil etmiştir.

2000'li yıllarda Beşar Esed'in Suriye'de Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Türkiye'de iktidara gelişiyle, yeni dış politika revizyonları gözlemlenmiş ve ilişkiler stratejik ortaklık seviyesine evrilmiştir. Türkiye'nin "komşularla sıfır sorun" politikasının test niteliği taşıyan ilişkiler, 2011 yılına kadar pürüzsüz bir şekilde devam etmiştir. Türkiye'nin model ülke olarak Suriye'ye reform yapma ve demokratikleşme çağrıları iyi ilişkiler süresince devam etmiş ancak Esed söylenenleri kulak ardı etmiştir. Nitekim Arap Baharı'nın Ortadoğu'da otokratik rejimlerin düşmesini sağlayan yıkıcı etkisi Suriye'de de kendini göstermiş, hak taleplerinden sivil direnişe dönüşen ayaklanmalar kısa bir süre içinde iç savaşa dönüşmüş, Türkiye'nin çabalarına rağmen reform yapmayı kabullenmeyen Esed hükümetiyle ilişkiler tamamen kopmuştur.

2. Hatay Meselesi

Cumhuriyetin kurulduğu ilk dönemlerde Atatürk dış politikasının en önemli uğrak noktalarından biri Hatay meselesi olmuştur. İskenderun Sancağı, şimdiki ismiyle Hatay, Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer alan bir vilayet olmasına rağmen o dönemki şartlar gereğince 20 Ekim 1921 tarihinde Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması sonucunda Suriye'deki Fransız mandası yönetimine bırakılmış ancak antlaşma çerçevesinde özerk bir yönetime tabii tutulmuştur (Atabey, 2015: 202).

1921 yılında önce Osmanlı yasalarının yürürlükte kaldığı Halep manda devletçisine bağlanan İskenderun Sancağına, Ankara Antlaşmasının 7. Maddesi² uyarınca, 1923 yılında özel bir yönetim kurulmuş, 1925 yılında da Arapça ve Fransızcanın dışında Türkçe de resmi dil olarak kabul edilmiştir (Yavuz, 2005:266). 1926 yılında Suriye adına Fransa ve Türkiye, "Dostluk ve Komşuluk Antlaşması" nı imzalamış ve Ankara Antlaşmasının maddeleri bir kere daha garanti altına alınmıştır. İlişkileri bir adım daha öteye taşıyan bu anlaşma sayesinde Hatay'ın statüsü problemi kısa bir süreliğine Fransa ve Türkiye arasında halledilmişken, Suriye hükümetinin aleyhine olan bu gelişmeler İskenderun Sancağı'nın Suriye'ye bağlı bir eyalet olarak kalmasını savunan bir görüş ortaya çıkmıştır (Yavuz, 2005: 265). 1926 yılında Fransız mandası yönetimine tabii tutularak oluşturulan "Özel İskenderun Hükümeti", Suriye tarafından tepkilere yol açması hasebiyle Fransa tarafından "Kuzey Suriye Hükümeti" olarak adı değiştirilmiş ve doğrudan Suriye Hükümeti'ne bağlanmıştır (Uçarol, 1995: 588).

Tüm bu gelişmelere bölgenin Türk halkının tepki göstermesi sonucunda 1928 yılında Suriye hükümeti, Sancağın özel bir statüye sahip olduğunu kabul etmiş ve 1930 yılında Cemiyeti Akvam Mandalar Komisyonunun da bu özerkliği uygun görmesi neticesinde Sancak'ın durumu uluslararası olarak kabul görmüştür (Uçarol, 1995: 588).

Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının tanınmasının ardından Ortadoğu politikasında Lozan Antlaşmasından kalma sınır sorunlarına yoğunluk veren Mustafa Kemal Atatürk, İskenderun sancağındaki gelişmelerle yakından ilgilenmiş, milli bilinci uyandırmak adına sarf ettiği "Kırk Asırlık Türk Yurdu ecnebi elinde kalamaz!" (Hatay Barosu Stajyer Avukatları, 2013: 111) sözlerini

² Ankara Antlaşması Madde 7: İskenderun bölgesi için özel yönetim kurulacaktır. Bu bölgenin Türk ırkından olan halkı, kültürlerinin gelişmesi için her türlü kolaylıktan yararlanacaktır. Türk dili orada resmi bir niteliğe sahip olacaktır.

davasındaki kararlılığını ifade etmek için de kullanmıştır. Bu minvalde gelecekte Hatay'ın cumhurbaşkanı olacak Tayfur Sökmen ve başbakan olacak Dr. Abdurrahman Melek, Sancak'taki Türk nüfusunun bilinçlenmesi için büyük çaba harcamış, başkanlığını Tayfur Sökmenin yaptığı Antakya İskenderun ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuş, hatta bu durum Fransız yetkililerince iyi karşılanmayıp Sökmen ve Melek'in sancağa girişlerini yasaklamış ve dahası onlara idam cezası bile verilmiştir (Yavuz, 2005: 267).

Arap milliyetçi hareketleri Suriye'de Fransız yönetiminden iplerini koparabilmek adına gösteriler yapmaya başlamış, ulusal bilinç uyandırılarak bağımsızlığını kazanmaya çalışmıştır. Suriye'de bağımsızlık gösterileri devam ederken Sancak halkı bu gösterilere katılmamıştır. 1935 yılında Lübnan ve Suriye'deki manda yönetimini sona erdirecek olan Fransa'ya Türkiye'nin İskenderun halkına da bağımsızlık vermesi yönündeki önerisi sonucunda Suriye-Türkiye ilişkileri de bozulmaya başlamıştır (Umar, 2010: 50). Fransa'nın Suriye'deki Türk düşmanlığını yayma çabaları sonuç vermiş manda yönetimi altındaki yerel yönetimler özellikle gençlere bu düşmanlığı aşılama çalışmıştır. İskenderun sancağının Suriye topraklarına ait olduğunu savunan kesimler Türk taleplerine karşı aleyhte propagandalar yapmışlardır. Kısacası Hatay meselesi, Suriye-Türkiye sorunu haline gelmeye başlamıştır.

1936 yılında Fransa'nın İskenderun Sancağı'nı Suriye'ye bırakma niyetinde olması Ankara Antlaşmasına tanımadığının göstergesi olarak Türk hükümetinin tepkisini almıştır. Bu tepki sonucunda Fransa'nın cevabı, İskenderun sancağına bağımsızlık vermenin Suriye'yi parçalamak manasına geleceğini ve böyle bir yetkisinin olmadığı yönünde olmuştur. Bu cevaba ek olarak Fransa'nın mevcut konuyu Cemiyet-i Akvam'a taşıma önerisi Türk yetkililer tarafından onaylanmış ve Türkiye, Sancak konusunda Türk-Fransız uyuşmazlığını ve sancak halkının güvenliği için alınacak tedbirlerin görüşülmesini talep eden muhtırayı Cemiyet-i Akvam'a sunmuştur. Aynı tarihte Atatürk İskenderun Sancağına Hatay adını vermiş ve Antakya İskenderun ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni "Hatay Egemenlik Cemiyeti" olarak değiştirilmesini istemiştir (Uçarol, 1995: 589).

14-16 Aralık 1936 tarihleri arasında Milletler Cemiyetinde görüşülen mesele için uyuşmazlığın çözümüne yönelik konsey tarafından İsveçli temsilci Sandler raportör olarak atanmıştır. Hatay'a üç kişilik bir gözlemci heyet gönderilmesini uygun gören Sandler raporu, ocak ayında tekrar konunun görüşülmesini tavsiye etmiştir (Atabey, 2015: 196).

27 Ocak 1937 yılında yapılan konsey toplantısında:

Sancağın ayrı bir varlık olacağı, Sancak için bir anayasa ve statü hazırlanacağı, Sancağın içişlerinde bağımsız kalacağı; dışişlerinin Suriye Devletince yönetileceği, ancak Suriye'nin Milletler Cemiyeti Konseyinin iznini almadan Sancağın statüsüne zarar verici kararlar alamayacağı; Suriye ile Sancak arasında bir gümrük ve para birliği olacağı, ortak işler için özel memurlarla eşgüdüm sağlanacağı; Türkçe'nin resmi dil olacağı, ikinci bir dil için MC Konseyinin karar vereceği; gayri askeri olması, Sancak Statüsü ve Anayasasına uyulmasını Konsey adına denetlemek üzere Sancak'a Fransız uyruklu bir delege atanacağı (Atabey, 2015: 196) açıklamaları yer almıştır.

29 Mayıs 1937 yılında Sandler raporu çerçevesinde Cemiyet-i Akvam, içişlerinde bağımsız, kendine özgü yeni bir anayasa ile yürütülecek statüyü Hatay için kabul etmiştir. Bu uygulamanın hemen yürürlüğe girmesini isteyen Türk Hükümeti'ne Fransa birtakım zorluklar çıkarmıştır (Uçarol, 1995: 591). Hatay bölgesindeki azınlık olan Arapları Türklere karşı kışkırtmaya çalışan Fransız sömürge idaresi, anayasanın yürürlüğe girmesi konusunda da güçlük çıkarmıştır; ancak Avrupa'da İkinci Dünya Savaşının başlaması üzerine gerilen ve değişen dengeler ve 1936 yılında Montrö Boğazlar Sözleşmesinde Türkiye lehine imzalanan maddeler, Fransa'nın Türkiye'ye karşı tavrını yumuşatmasına sebep olmuştur. Türk ve Fransız ortak gözetiminde Hatay meclisi için seçim yapılmış ve Türkler çoğunluğu elde etmiştir. Resmi olarak bağımsızlığını kazanarak 2 Eylül 1938 yılında Hatay Cumhuriyeti adını alan Sancak'ın Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen, başbakanı da Dr. Abdurrahman Melek olmuştur (Uçarol, 1995: 591). Milletvekili çoğunluğunun Türklere ait olması Suriye tarafından hoş karşılanmamış ve hatta "Türk demek Araplığın ve Müslümanlığın düşmanı demek" şeklinde Türkiye aleyhtarı propagandalar yapmalarına sebep olmuştur (Yavuz, 2005: 292).

Hatay Cumhuriyetinin kurulmasının ardından, Türkiye'nin uyguladığı kanunların bölgede uygulanması ve Türkiye-Hatay arasındaki yakın ilişki, Fransa ve Suriye tarafının kaygı duymalarına neden olmuştur. Bu iki devlet Hatay'ı yıpratma planı olarak gümrük kapılarını tek taraflı kapatmış ancak Hatay Türkiye'nin kanunlarını uygulamaya devam etmiştir (Akdeniz, 2019: 178).

Hatay Cumhuriyeti, 1939 yılında Türkiye'ye katılmak için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. 2. Dünya savaşının gergin ortamında Türkiye'ye ihtiyaç duyan Fransa, Türk tarafının isteklerini kabul etmiş ve 23 Haziran 1939 yılında "Türkiye ile Suriye Arasında Toprak Sorununun Kesinlikle Çözümüne İlişkin Anlaşma" imzalayarak Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmiştir. Bu gelişme akabinde self-determinasyon ilkesi çerçevesinde Hatay meclisi anavatana katılmayı oybirliği ile onaylamış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi "Hatay'ın ilhakına ve Hatay ilinin kurulmasına" ilişkin kanunu çıkartmış ve 23 Temmuz 1939 yılında Hatay, Türkiye sınırları içinde bir vilayet haline gelmiştir (Uçarol, 1995: 592).

Nitekim, Suriye tarafı Hatay'ın statüsünü "Fransa ve Türkiye arasında yapılan illegal bir anlaşma" olarak niteleyerek ilhakı tanımadıkları konusunda direnmiştir. Hatta Hatay'ı kendi milli sınırları içerisinde göstermeye devam etmiştir.

Atatürk döneminde Hatay'ın statüsü konusunda diplomatik mücadele verilirken İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla değişen dengeleri iyi analiz edilerek hamleler yapılmıştır. Tüm yaşanan gelişmelere rağmen Türkiye'nin Ortadoğu'da cephe almamaya çalışmasından ötürü Suriye'deki mandater rejimin biterek bağımsızlığını kazanmasını desteklemiştir. Ancak, Türkiye-Suriye ilişkileri Hatay sorunu özelinde düğümlenmeye devam etmiştir.

2. Sınır Aşan Sular Sorunu

Yirminci yüzyıla gelindiğinde artan nüfusa bağlı olarak su kaynaklarına olan ihtiyacın artması ve su kıtlığı riski, devletlerin tedbir almasına neden olmuştur. Alınan tedbirler özellikle Ortadoğu ülkeleri arasında sorunlara sebebiyet vermiştir. Özellikle Türkiye, Suriye ve Irak tarafından paylaşılan Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun dağlık bölgesinden kaynaklanan ve Mezopotamya Ovasını sulayan Fırat ve Dicle nehirleri (Ülman, 1991: 108), suların kullanımı konusunda üç devletinde projelere girişmeyi planlamasıyla sorunlar silsilesini oluşturmuştur. 1946 yılında Türkiye ve Irak arasında "Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması" çerçevesinde yapılan görüşmeler Suriye'yle de sürdürülmesine rağmen ilerleme kaydedilememiştir (Ülman, 1991: 110). Temelde Suriye ve Irak arasında yaşanan su kaynaklarını kullanımına dair sorunlar, memba ülkesi olan Türkiye'nin uygulamaya koyduğu projelerle bu iki devletin Türkiye'ye karşı hareket etmeleriyle sonuçlanmıştır.

Su kaynaklarının verimli kullanılabilmesi için Türkiye, 1960'larda Fırat Nehri üzerinden Keban barajını inşa etmiş, 1980'li yıllarda da Fırat ve Dicle Nehri üzerinde baraj yaparak bölgenin ekonomik ve sosyal yapısında iyileştirme planladığı ve bölge yatırımını artıracak olan Güneydoğu Anadolu Projesi'ni (GAP) gündeme getirmiştir (Özçelik, 2018: 923).

Türkiye'nin GAP kapsamında çalışmalarına başlaması Suriye ve Irak'ın tepkisini çekmiştir; çünkü Türkiye'den doğup Irak ve Suriye'den geçen ve Basra Körfezine dökülen Fırat ve Dicle nehirleri Ortadoğu açısından büyük önem arz etmektedir. İrili ufaklı 21 baraj ve çok sayıda sulama sistemi inşasını öngören GAP 'in bütünüyle devreye girmesi sonucunda Suriye'nin Fırat nehrinden aldığı payın yüzde 40, Irak'ın aldığı payında yüzde 80 oranında düşürebileceği tehlikesi Irak ve Suriye'nin huzursuzlanmasına neden olmuştur. Özellikle 1990 yılında projenin en büyük barajı olan Atatürk Barajı inşası sırasında su tutulmaya başlaması, Suriye ve Irak'ın endişelerini uluslararası arenaya taşıma fırsatı vermiş, Arap Birliği Türkiye'ye karşı kışkırtılmaya çalışılmıştır (Ülman, 1991: 115).

Uluslararası hukukta sınır aşan suların kullanımı hakkında kesin bir hüküm olmamasından dolayı ülkelerin su kullanımı konusundaki uyuşmazlıkları siyasi pazarlıklar, mutlak egemenlik, doğal durumun bütünlüğü, hakça ve makul kullanım gibi doktrinler vasıtasıyla çözüme ulaştırılmaya çalışılmaktadır (Bilgen, 2018: 817).

Irak, Suriye ve Türkiye arasındaki su sorununun temel nedeni Türkiye'nin Fırat ve Dicle nehirlerini sınır aşan sular kapsamında, Irak ve Suriye'nin de uluslararası sular kapsamında değerlendirmesinden gelmektedir. Türkiye'nin bu doğrultuda kendi ülkesinde bulunan su kaynaklarını

istediği gibi kullanmak için politikasını mutlak egemenlik doktrinine göre şekillendirirken, Suriye ve Irak müktesep hak iddiası içinde bölünmez bütünlük tezinden yana olmuşlardır. Ayrıca 1997 yılında da Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda onaylanan, 1966 Uluslararası Hukuk Derneğinin Helsinki kurallarıyla sınır aşan suların hakça kullanımı “başkalarına önemli zarar vermeme” önermesiyle esaslandırılmıştır (Aytemiz, Kodaman, 2006: 528-533).

Suriye sınır aşan sular kapsamında talep ettiği suyu elde etmek adına terör kartını devreye sokmuş, PKK terör örgütünün Suriye’de üs edinme faaliyetlerine göz yummuş ve sonuç olarak da 1980’lerde Türkiye’de terör olayları büyük ölçüde artmıştır. Kimi akademisyenlerce “suya karşı terör” olarak nitelendirilen bu durum (Pehlivanoglu, 2004; 135), Turgut Özal’ın 1987 yılında Şam’a yaptığı ziyaret sırasında imzalanan güvenlik ve ekonomik iş birliği kapsamlı 1987 Protokolüyle çözüme ulaştırılmaya çalışılmıştır. GAP ile ilgili çalışmalar devam ettiği sırada imzalanan iki protokolden güvenlikle bağlantılı olanı “ taraflar kendi toprakları içerisinde karşı tarafa yönelik terör faaliyetlerine izin vermeyeceklerini ve terörle bağlantılı kişilerin iade edileceğini” taahhüt etmekte, ekonomik iş birliğiyle bağlantılı olanı “Suriye’ye saniyede 500 metreküp su verileceğini” taahhüt etmekteydi. Ancak Suriye ile güvenliğe ilişkin protokol istenilen faydayı sağlamamış, Suriye yönetimi Türkiye’de eylem yapan PKK’lıların Suriye’ye geçişine göz yummaya devam etmiştir (Yavuz, 2005: 393-394).

1990 yılına gelindiğinde Suriye, Türkiye’nin su tuttuğunu ve suyu komşularına baskı aracı olarak kullandığını uluslararası platformlarda dile getirmeye devam etmiştir. Nitekim su tutulma olayının arkasında yatan gerçeklik, Türkiye’nin önlem olarak mansap ülkeleri zor duruma düşürmemek adına sınırdan geçen suyun yıllık 500 metreküp ortalamasının altına düşürmediğini açıklamasıdır. Türkiye’nin memba ülke olarak su tutmasının mansap ülkelere herhangi bir tehlike arz etmediğine ifade etmesine rağmen Suriye ve Irak tehdit algısını sürdürmüş, konuyu uluslararası platformlara taşıyarak karalama kampanyaları yürütmüştür (Ülman, 1991: 115). Fırat Nehri’ne Türkiye’nin katkısı %89, Suriye’nin katkısı ise %11’dir; ancak Suriye %32’sini talep etmektedir.

Egemenlik haklarından taviz vermek istemeyen Türkiye, su sorununa barışçıl yollarla yaklaşarak “Barış Suyu Projesi” ni de ortaya atmıştır. Ancak Arap dünyası tarafından beklenilen aksine soğuk karşılanan bu projenin ardından Türkiye 1991 yılında Ortadoğu Su Konferansı’na öncülük etmiştir. Nitekim Körfez savaşının yeni dengeler yarattığı ortamda olan bu girişim karşısında, Türkiye’nin öncülük ettiği konferansa Suriye ve Mısırın başını çektiği Arap muhalefeti kendinden taviz vermek istemeyince sorun kilit bir hal almış, zirve toplanamadan sona ermiştir (Ülman, 1991: 118-119). Üç ülke arasında devam eden sınır aşan suların kullanımı konusundaki belirsizlik ve fikir uyuşmazlığı hala çözüme ulaştırılmamış bir şekilde beklemektedir.

2.1. Terör Sorunu

1970 yılında Hafız Esed’in Suriye’de iktidara gelmesiyle Arap milliyetçiliği terk edilmeye başlayarak “Büyük Suriye” projesine girişim yaşanmıştır. Büyük Suriye projesi, Suriye, Lübnan, Filistin, Ürdün, Sina Yarımadası, Kıbrıs ve Türkiye’nin güneydoğu illerini kapsayan adeta bir imparatorluk projesidir. İsrail ile yaptığı savaşlardan hep yenilgiyle ayrılan Suriye’nin projesini gerçekleştirmek için büyük bir güç haline dönüşmeyi beklemektense, rakip ülkelerin güçsüzleşmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu minvalde Türkiye’ye yönelik güçsüzleştirme politikasını önceleri 1970’li yıllarda ASALA aracılığıyla sürdürmüş, 1980’li yıllarda da PKK’ya verdiği destekle kat ve kat artırmıştır (Karabulut, Eryılmaz, 2006: 22). Dış politikasını güvensizlik üzerine inşa eden Suriye, terör gruplarına topraklarını açarak kendine güç sağlamaya çalışmıştır.

1978 yılında Abdullah Öcalan tarafından kurulan terör örgütü Kürdistan İşçi Partisi (PKK), Güneydoğu Anadolu bölgesinde gerilla savaşı stratejisiyle kürtler için bağımsız bir devlet kurmak amacıyla 1984 yılından itibaren uzun süreli halk savaşını başlatmıştır (Bozkurt, 2012: 323). Marksist-Leninist bir ideolojiyle kurulan terör örgütü, aradığı uluslararası desteği Suriye’de bulmuş ve aldığı destekle Türkiye’nin iç ve dış politikasında bunalıma sebep olmuştur.

Her türlü platformda Türkiye karşıtı söylemlerine devam eden Suriye’nin PKK’ya verdiği desteğin temelinde üç faktör yatmaktadır (Bozkurt, 2012: 324):

- GAP kapsamında Fırat ve Dicle nehirlerinin paylaşımı konusunda Suriye’nin su konusundaki endişeleri,

- Suriye'nin 1939 yılında Hatay'ın Türkiye sınırlarına dahil edilmesini kabullenememesi ve
- Türkiye-İsrail yakınlığına tepki.

1984 yılından itibaren Türkiye'de terör faaliyetlerinin büyük oranda artış göstermesi üzerine 1985 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in Hafız Esed'le "teröre karşı ortak mücadele anlaşması" olan Sınır Güvenliği Protokolü'nün imzalanmıştır (Karabulut, Eryılmaz, 2006: 26). Ancak Suriye antlaşmayı tanımayarak, terör örgütlerine mali, lojistik, barınma ve eğitim desteği vermeye devam etmiştir.

1987 yılında Türkiye'nin Karakaya barajını tamamlaması ve kendilerine düşen su miktarının yüzde 27 azalacağından tedirgin olan Irak ve Suriye, Türkiye'yi protesto etmişler ve bu sıralarda da Türkiye'de terör örgütü faaliyetlerinde artış yaşanmıştır. Bu nedenle dönemin başbakanı Turgut Özal, Şam'a ziyarete gitmiş ve iki protokol imzalanmıştır. Güvenlikle ilgili olan protokole göre taraflar kendi toprakları içerisinde karşı tarafa yönelik terör faaliyetlerine izin vermeyecekler ve terörle bağlantılı kişilerin iade edilecektir. Ekonomik iş birliğiyle ilgili protokole göre de Türkiye Suriye'ye saniyede 500 metreküp su verecektir. Ancak imzalanan protokollere rağmen Suriye, Türkiye'ye terör militanlarının geçiş yapmasına göz yummaya devam etmiş ve ilgili kişileri Türkiye'ye iade etmemiştir (Yavuz, 2005: 393-394). Bunun üzerine 1989 yılında Özal, Suriye'ye ultimatoma çekerek protokole uyulmamaya devam edildiği takdirde vaat edilen 500 metreküp suyun verilmeyeceğini açıklamış, bunun üzerine iki Suriye uçağı sınır ihlal ederek Hatay'da Türk tapu kadastro uçağını düşürmüştür (Karabulut, Eryılmaz, 2006: 27).

Soğuk Savaşın bitiminden hemen sonra, 1990-1991 yılları arasında meydana gelen Körfez Savaşı sonrasında, Irak'ta meydana gelen otorite boşluğu PKK terör örgütünün güç merkezini Suriye'den Irak'a kaydırmasına neden olmuştur. PKK üzerindeki kontrolünü kaybetmeye başlayan Suriye için Irak'ta oluşacak olası bir kürt devleti tehdit yarattığı için Türkiye ile Suriye arasında genelde PKK terör örgütünün sona ermesine, özelde PKK kamplarının tasfiye edilmesine yönelik güvenlik antlaşması imzalamışlardır. 1992 yılında Suriye PKK'nın bir terör örgütü olduğunu kabul ederken, tüm uyarılara rağmen hala terör desteğine devam etmesi ve Öcalan'ın iadesini yapmaması Türkiye için önemli bir tehdit kaynağını oluşturmaktaydı (Bozkurt, 2012: 328).

1996 yılında Türkiye, Suriye'ye Abdullah Öcalan'ın iadesi ve PKK faaliyetlerine verilen desteğin sona ermesi için nota göndermiş; nitekim Suriye yönetimi "Öcalan'ın topraklarında olmadığını ve PKK'ya destek vermediğini" yineleyerek olumsuz cevap vermiştir. Bunun üzerine Suriye'ye karşı siyasi ittifak arayışına giren Türkiye, Suriye ile çatışma halinde olan İsrail'le ilişkilerini iyileştirmeye başlamıştır (Gökcan, 2018: 183-184). Suriye'ye karşı yapılan antlaşmaların tanınmaması ve terör örgütlerine verilen desteğin devam etmesi, 1995 yılında Hatay'da PKK faaliyetlerinin artması, yine aynı yıl Yunanistan ve Suriye'nin Türkiye'nin aleyhine askeri iş birliği yapması ve 1996 yılında ABD'nin Suriye'yi terör örgütüne destek verenler listesine alması, gün ve gün Türkiye'de terör eylemlerinin fazlaşması üzerine 1998 yılında Türkiye için bardak taşmıştır.

1987 ve 1992 yıllarında imzalanan antlaşmalara uymayan Suriye hükümetine yönelik Kara Kuvvetleri Komutanı General Atilla Ateş, Hatay'ın Reyhanlı ilçesine yaptığı ziyarette "Eğer beklentilerimiz karşılanmazsa, Türkiye'ye önlem alma hakkı doğacaktır. Sabrımız tükendi" diyerek Suriye'yi uyarmıştır (Yavuz, 2005: 436). Bunun üzerine Türkiye, Suriye sınırına askeri yığınak yapmaya başlamış, Türkiye ve Suriye ilişkileri iyice gergin bir hal almıştır.

Arap devletleri, özellikle Mısır ve İran arabuluculuk rolü üstlenmiş ve "Ekim Krizi" olarak adlandırılan bu sürece diplomatik çözüm yolları aramaya başlamışlardır. Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek ve İran Dışişleri Bakanı krizin sona ermesi için Kemal Kharazi Ankara ve Şam'a ziyaretler düzenlemiştir. Davasında kararlı olan Türk hükümeti karşısında Suriye geri adım atmış ve yıllardır süregelen terör örgütlerini kullanarak diğer devletleri güçsüzleştirme politikasından vazgeçmek zorunda kalmıştır (Hale, 2013: 233-234).

Suriye'nin Türkiye ile aralarındaki asimetrik güç farkını ve alacağı olası yenilginin Türkiye'nin müttefiki ve kendi baş düşmanı olan İsrail'in işine yarayacağı düşüncesi Mısır ve İran'ın arabuluculuğunun da etkisiyle geri adım atmasına sebep olmuştur.

Mısır ve İran'ın mekik diplomasisi sayesinde 9 Ekim 1998 tarihinde Abdullah Öcalan'ı sınır dışı ederek Atina'ya gönderen Suriye yetkilileri, PKK faaliyetleri konusunda Türkiye'nin taleplerini karşılayacağını ifade etmiştir (Gökcan, 2018: 192). 19-20 Ekim 1998 tarihlerinde diplomatik kanallar aracılığıyla Suriye ve Türkiye yetkilileri Adana'da bir araya gelmiş ve Adana Mutabakatı olarak isimlenen görüşmeler sonucunda "Öcalan'ın artık Suriye sınırlarında olmadığı ve tekrar girişinin önleneceği" Suriye hükümeti tarafından beyan edilmiştir. Aynı zamanda PKK yerleşkelerinin tamamının kapatılacağı ve PKK'nın yeniden Suriye'de kamp kurmasının engelleneceği duyurulmuştur (Hale, 2013: 233-234).

Suriye'nin PKK'yı terörist bir örgüt olarak kabul etmesinin ardından, Adana Mutabakatındaki uzlaşılardan etkili bir şekilde uygulanabilmesi için bazı mekanizmalar oluşturulmasına karar verilmiştir:

"İki ülkenin üst düzey güvenlik yetkilileri arasında doğrudan bir telefon hattı oluşturulacak, -Taraflar birbirlerinin diplomatik temsilciliklerine ikişer özel görevli atayacaklardır, -Türk tarafının terörle mücadele konusunda alınacak tedbirlerin etkinliğini denetlemek üzere bir sistem kurulması önerisini Suriye heyeti kendi makamlarının onayına sunacaktır, -Taraflar Lübnan'ın da onayının alınması kaydıyla PKK ile mücadele konusunda üç ülkenin birlikte hareket etmesini kararlaştırmıştır, -Suriye heyeti, tutanakta sözü geçen hususların uygulanması ve somut sonuçların sağlanmasını noktasında Türkiye ile iş birliği yapılacağını ve gerekli tedbirlerin alınacaktır (Fırat, Kürkçüoğlu, 2009: 566)."

Adana Mutabakatı, 1920'li yıllardan 2000'li yıllara değin Türkiye-Suriye ilişkilerinde dönüm noktasını teşkil etmektedir. Adana Mutabakatıyla beraber iki ülke arasındaki sorunlar dışsallaşmaya başlamış ve politikalar yumuşamıştır. İki ülke arasındaki krizin çözümü, savaşa dönüşmeden, yeni dönemin kapılarını aralamıştır. PKK etmeninin ikili ilişkilerde varlığının sona ermesiyle özellikle 1980'li yıllardan bu yana en üst seviyede yaşanan gerginlik yerini iş birliği ve uzlaşmaya bırakmıştır.

3. 2000'li Yıllardan Arap Baharına

Ahmet Davutoğlu'nun "Stratejik Derinlik" kitabının yön verdiği 2002-2011 dönemi Türk dış politikası, temel olarak "komşularla sıfır sorun" ve "bölgesel güç olma" odaklıdır. Etrafında sürekli düşmanlar olduğu için savunma refleksleri geliştirmenin aksine komşularla ilişkilerin geliştirilmesine önem vermesi gerektiği vurgulanan dış politikada, "düşman" veya "komşularınla" masaya oturarak sorunlarını çözebileceğinin önerisi verilmiştir (D'Alema, 2017: 3). Dış politikanın her zaman tek taraflı kazançlı çıkmak olmadığını iş birliği çerçevesinde karşılıklı kazanç sağlanarak uzlaşılabilirliği yaklaşımına yer verilmiştir. Türkiye'nin doğu ve batı arasında bir köprü olmasından ziyade varoluşsal olarak bağımsız merkez devlet olması gerektiğini savunan Davutoğlu, kazan-kazan diplomasisi ve maksimum iş birliği doğrultusunda yumuşak güce dayalı dış politika inşa etmiştir.

Yeni dış politika revizyonu Suriye olan ilişkilerde test niteliği taşımıştır. Komşularla sıfır sorun politikası, Türkiye-Suriye ilişkilerini ileri bir seviyeye çıkardığı gözlemlenmiştir. 2000 yılında Hafız Esed'in vefatı üzerine dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Suriye'deki cenazeye katılması iki ülke arasındaki ilişkilerin düzelmeye başladığının sinyallerini vermiştir. Adana Mutabakatının ardından normalleşmeye başlayan ilişkiler, Suriye'deki PKK faaliyetlerinin sona ermesi, su sorununa yönelik gerilimin azalması ve Hatay'ın statüsü konusunun Suriye dış politikasında önceliğini kaybetmesi gibi nedenlerde göz önünde bulundurulduğunda iş birliği çerçevesinde bölgesel ortaklık seviyesine dahi ulaşmıştır (Özcan, 2012: 219).

2000 yılında Beşar Esed'in Suriye'de iktidara gelmesi ve 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) Türkiye'de iktidar koltuğuna oturması ile üst düzey ziyaretler de ivme kazanmıştır ("Türkiye-Suriye İlişkileri: İnişler ve Çıkışlar", 2014). 2004 yılında Beşar Esed, Ankara'ya resmi ziyarette bulunarak, Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı tarihten bu yana diplomatik bir ilke vesile olmuştur (Hale, 2013: 234).

2004 yılında Serbest Ticaret Antlaşmasının imzalanması neticesinde karşılıklı ticaret 643 milyondan 2010'larda 2,3 milyara ulaşmıştır. Suriye ve Türkiye, 2009 yılında vize serbestisi ilan etmişler ve yine aynı sene "Yüksek Düzeyli Stratejik İş birliği Konseyi" düzenlemiştir (Hale, 2013:

234-235). Sınırlı ölçeklide olsa sınırlarında askeri tatbikat düzenleyen iki devlet, ilişkilerinde yaşanan iyi gelişmelerin ardından bir deyişle iki devlet tek hükümete evrilmiştir.

Esed'in gelişiyle Suriye'de demokratik ve liberal bir dönemin başlangıcı olduğu ümitler yeşerse de kısa bir süre sonra vaat edilen reformlar yapılmamış ve Hafız Esed dönemindeki uygulamaların devam ettiği görülmüştür. Türkiye ve Suriye arasında devam eden stratejik ortaklık ilişkisinin iki ülkenin istikrarına bağlı olduğunu bilen Türkiye, Ortadoğu'ya hâkim olan kalıcı istikrarsızlık durumundan Suriye'yi kurtarabilmek adına sorunu olan bölgelerle arabuluculuk faaliyetlerinde bulunmuş, Suriye'nin "Barış Süreci" ne katılmasını sağlamıştır (Yavuz, 2005: 491). 2005 yılında Lübnan Başbakanı Refik el-Hariri'nin suikastından Suriye'nin sorumlu tutulması ve uluslararası baskı altında tutulmasına rağmen Türkiye, Suriye olan müttefik ilişkisine devam etmiştir. 2008 yılında Suriye-İsrail görüşmelerine de ev sahipliği yapan Türkiye, Suriye'nin istikrarına ayrı bir önem atfetmiştir (Duran, 2011: 511). Ayrıca Türkiye, rol model ülke olarak, o dönemde yaklaşık 40 yıldır süregelen OHAL durumunun kaldırılmasını, demokratikleşme adına reformlar yapılması tavsiyelerinde bulunmuştur. Nitekim Esed hükümeti tarafından kulak ardı edilen tavsiyeler, Suriye'de yaklaşık 8 yıldır devam eden bir iç savaşın sebebi olmuştur.

2010 yılının sonlarına doğru Tunus'ta başlayan halk ayaklanmaları kademeli olarak Ortadoğu ülkelerine sıçramıştır. Suriye'de Arap Baharının hissedilmediği 2011 yılının başlarında Erdoğan ve Esed Asi Irmağı üzerinde Dostluk Barajı'nın temelini atmışlardır. Ayrıca gelecek dönem için i) Nusaybin-Kamışlı gümrük kapısı, ii) Türkiye ve Suriye'nin ortak banka kurması, iii) Halep ve Gaziantep arasında hızlı tren inşası, iv) iki ülkenin doğalgaz ağlarının interkonnekte edilmesi, v) Asi nehri üzerinde dostluk barajı inşasından söz edilmiştir (Yavuz, Erdurmaz, 2012: 223). Nitekim, Arap Baharı olarak isimlenen ve bölgedeki otokratik rejimlerin düşmesini sağlayan protestolar, 2011 yılının mart ayında Suriye'de de kendini göstermiştir. Halkın reform talepleriyle başlayan ayaklanmalar, hükümetin sert kullanarak bastırma yöntemini tercih etmesinden dolayı sivil direnişe doğru evrilmiştir.

Demokratikleşme ve modernleşmenin Türk modeli olarak, bölge ülkelerde yayılacağına ve Ortadoğu ülkelerini daha istikrarlı ve güvenli yapacağına inanan ve Ortadoğu barış sürecinin lideri olacağını düşünen Türkiye (D'Alema, 2017: 7) için Arap Baharı dış politikasında kırılma noktası olmuştur.

Suriye'de iç savaş başladıktan sonra Ahmet Davutoğlu, Ortadoğu yeni bir dönemin başladığını ve bu dönemin barışçıl yöntemlerle yönetilmesi gerektiğini söylemiş (Özcan, 2012: 239), Esed'e reform yapması yönünde çağrıda bulunmuş, ancak bir netice alamamıştır. Aynı şekilde Recep Tayyip Erdoğan'da ekonomik, sosyal ve siyasal reform yapılması yönünde telkinde bulunurken, bu değişiklikler için yardıma açık olduğunu söylemiştir (D'Alema, 2017: 7). Mayıs 2011 sonları itibarıyla Suriye konusunda son derece ihtiyatlı davranmakta itinalı olan Türk hükümeti, Esed'in sert tavrına yönelik uluslararası kamuoyunun taşıdığı endişeleri paylaşarak reform çağrılarını yinelemeye devam etmiştir. Siyasi telkinlere kulak asmayan Suriye hükümetiyle olan gerilimin iyice tetiklenmesi, Suriye'deki çatışmadan kaçan 264 kişilik grubun Hatay il sınırlarından Türkiye'ye sığınmasıyla gerçekleşmiştir. Günde en az 500 kişinin sığınmacı olarak Türkiye kapısına gelmesi, Türkiye için ekonomik külfet ve iç istikrarının olumsuz etkilenmesi anlamına gelmekteydi. Türkiye'nin Suriye'deki olumsuzluklardan payına düşeni almaya başlamasıyla Suriye yönetimine karşı sesi giderek yükselmeye başlamıştır (Yavuz, Erdurmaz, 2012: 230-231).

Türkiye'nin model ülke olarak, genelde Ortadoğu özel de ise Suriye'deki demokratikleşme hareketlerini yönlendireceği düşüncesi, Esed'in Suriye'deki reform taleplerine şiddet yoluyla karşılık vermesiyle çökmüştür. Türkiye ve Suriye arasındaki dost müttefik veya stratejik ortaklık ilişkisi bu tarihten itibaren yerini düşmanlığa bırakmıştır.

1 Aralık 2011 tarihinde Esed rejiminin Arap Birliği'nin taleplerini yerine getirmesi için başlattığı yaptırımlara katılan Türkiye, yaptırımlarını:

- "Suriye'de halkıyla barışık bir meşru yönetim iş başına gelene kadar Yüksek Düzeyli İş Birliği Konseyi Mekanizması askıya alınacak,
- Suriye'de temel liderlik kadrosu üyesi kişilere Türkiye'ye seyahat yasağı ve Türkiye'deki mal varlıklarının dondurulması,

- Suriye ordusuna her türlü silah ve askeri malzemenin satışının durdurulması,
- Türkiye kara, hava ve karasularının üçüncü ülkelere Suriye'ye askeri yardım transferi yapılmasının uluslararası hukuk prensiplerine bağlı kalarak engellenmesi,
- Suriye Merkez Bankasıyla ilişkilerin kesilmesi,
- Mevcut işlemler dışında Suriye Ticaret Bankasıyla işlemlerin durdurulması,
- Suriye'deki alt yapı projelerinin finansmanı için imzalanan kredi anlaşmasının askıya alınması" şeklinde sıralamıştır (Yavuz, Erdurmaz, 2012: 258-259).

Yaptırım paketinin ardından Suriye'de Türkiye ile imzaladığı Serbest Ticaret Anlaşmasını askıya almıştır. 2012 yılının haziran ayında Suriye, "hava sahasını ihlal ettiği" gerekçesiyle TSK'ya ait F4 savaş uçağını düşürmesi üzerine Türkiye, angajman kurallarını değiştirerek, TBMM tarafından TSK'ya "tekrar uçak düşürme gibi ihlal olması durumunda ordu birliklerinin Suriye-Türkiye sınırını aşarak Suriye'ye bir askeri müdahalede bulunma yetkisi" vermiştir ("İşte Adım Adım Suriye Krizi, 2015).

Türkiye, Suriye'deki ılımlı muhalif kanadı desteklemeye başlamakla Esed rejiminin iktidardan düşmesi hedeflemiş, Suriye'de yaşanan iç savaşa batılı devletlerden daha sert tepkiler vermiştir. Batı eşgüdümünde politikalar izleyen Türkiye, Birleşmiş Milletler nezdinde gündeme gelen askeri müdahale fikrine dahi sıcak bakmıştır. Nitekim Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde Rusya ve Çin'in vetosuyla engellenen bu durum, batıyı Türkiye odaklı Esed'i devirme fikrine itmiştir (Taşkıran, 2012: 74-75).

ABD'nin eğit-donat-savaştır stratejisiyle başlangıçta muhalif kanat Özgür Suriye Ordusunu (ÖSO) desteklemesinin ardından, 2014 yılında DAİŞ terör örgütünün Suriye sahnesine çıkmasıyla politika doğrultusunu "terörle mücadele" ye çevirmesi sonucunda ÖSO'dan ilgisini çekerek, Ankara Hükümeti'nin terör örgütü olarak tanımladığı PKK'ya destek vermesi, Türkiye'yi Suriye politikasında yalnız bırakmıştır. Suriye'deki otorite boşluğundan faydalanarak ortaya çıkan terör örgütleri Türkiye için ulusal güvenlik sorunu oluşturmuştur. Bu süreçten itibaren tekrar çok ciddi güvenlik problemleri yaşayan Türkiye, sınırında terör devleti oluşmasından tedirgin olmuş ve güvenlik bağlamında politikalar üretmiştir. Yaşanan olumsuz gelişmeler, Türkiye'nin güvenlik problemlerinde ve Suriye ile ilişkilerinde 1998 öncesi döneme geri dönmeye neden olmuştur.

4. Sonuç

AKP hükümetinin iktidara gelişinin ardından oluşan yeni dış politikanın temel argümanı olan "komşularla sıfır sorun" ve "bölgesel güç olma", Suriye ile ilişkilerimizde adeta test niteliği taşımıştır. Türkiye'nin modernleşme ve demokratikleşme konusunda Ortadoğu'ya örnek olacağı düşüncesi, 2005 yılından itibaren Esed rejimine reform çağrısı yapmasında kendini göstermiş ancak bir sonuç elde edememiştir. Komşularla sıfır sorun politikası bağlamında Suriye'yle geliştirilen ilişkiler 2011 yılına kadar devam etmiş, politikanın işlerliği konusunda önemli aşamalar kaydedilmiştir.

Ortadoğu'nun sorunlu bölge olması hasebiyle kurulan ilişkiler her daim güvenlik odaklı olmuştur. Türkiye'de tarihsel olarak Hatay sorunu, su problemi ve terör sorunu yaşadığı Suriye ile ilişkilerinde kendi güvenliğini ön planda tutmuş ve ona göre politikalar üretmiştir. İlişkiler, Türkiye'nin dış politika revizyonu ardından kurulan antlaşmalar ve toplanan zirveler sayesinde güvenlik problemini ekarte ederek maksimum iş birliği çerçevesinde yürütülmüştür. Arap Baharı'nın Suriye'ye etkisi cereyan ettikten sonra, Türkiye'nin Esed rejimini reforma ikna edeceği umutları ve Arap Baharını kontrol eden öncü ülke imajına bürünmesi, Esed'in eşit hak talep eden halkı sert kullanarak bastırmasıyla neticelenince Türkiye hayal kırıklığına uğramıştır. Tahmin ettiği kadar Suriye üzerinde söyleme sahip olmadığını fark eden Ankara hükümeti, yaklaşık 10 yıldır sürdürdüğü yumuşak güç ve komşularla sıfır sorun politikasını geride bırakarak uluslararası platformlarda Suriye aleyhtarı bir tutum sergilemiştir. Komşularla sıfır sorundan kimi düşüncelerce "sorunsuz sıfır komşu" ya dönüşen bir süreç yaşayan Türkiye, dış politika konusunda bir süre belirsizlik taşımıştır.

Türkiye, Suriye iç savaşında başlangıçta batılı devletle birlikte Esed'siz Suriye söylemine kapılarak diplomatik yollardan muhalifleri desteklemiştir. Nitekim 2014 yılından itibaren DAİŞ terör örgütünün Suriye'de çoğu bölgeyi kontrol altına alması ve ABD'nin Suriye Demokratik Güçleri adı altında PKK'nın Suriye kolu olan YPG/PYD'yle iş birliği yapması, Türkiye'nin sınırında bir terör devleti kurulabileceği ihtimalini doğurmuş ve Türkiye yumuşak güç politikasından sert güç

politikasına evirilen bir süreçten geçmiştir. Sınırında terör devleti bulundurmamak istemeyen ve terör koridorunu engellemek isteyen Türkiye, sahada vekaleten ÖSO'yu desteklemiş, TSK destekli ÖSO mensuplarıyla Fırat Kalkanı Harekâtı ve Zeytin Dalı Harekâtı düzenlemiştir. Türkiye'nin Suriye iç savaşında bulunma nedenini "terörizmle mücadele" çatısı altında açıklaması, güvenlik probleminin yeniden siyasallaştığını açık hale getirmiştir.

Rusya'nın da iç savaşta bulunması ve Esed rejimine hem diplomatik hem de fiilen kalkan oluşturması, başlangıçta "Esed kaybetti" söylemlerini "Esed kazanacak mı" ya dönüşmesini sağlamış; dış ülkelerde tutumlarını "Esed'siz Suriye" den "gücü azaltılmış Esed" e evirmiştir. Rusya-İran-Türkiye eksenli Suriye'de iç savaşın bitimine yönelik başlatılan Astana Sürecine öncülük eden Türkiye, garantör ülke konumunda Suriye'deki olayların yatışmasını sağlamaya çalışmaktadır. Ne yazık ki sahada aktörlerin ikiden fazla oluşu, dış aktörlerinde katılımıyla iç savaştan vekalet savaşlarına dönüşüm yaşamıştır. Yaklaşık 8 yıldır süren iç savaş, ne zaman sona ereceği konusunda belirsizliğini halen devam ettirmektedir.

Türkiye'nin reform yapması yönündeki çağrılarını kabul etmeyen ve protestocuları sert bir şekilde bastıran Esed hükümetine yönelik Türkiye'nin batı eşgüdümünde politikalar üretmesi ilişkilerin çökmesine neden olmuştur. Suriye'nin kaos içinde kalması ve gerek ekonomik gerekse sosyal açıdan buhranda olması batı devletlerinin arzuladığı bir durum olurken, Suriye'deki istikrarsızlık Türkiye'nin yeniden terör tehdidiyle yüzleşmesine neden olmuştur. Suriye'deki otorite boşluğundan faydalanarak ortaya çıkan terör örgütleri Türkiye'nin bekasına yönelik en önemli güvenlik problemini doğurmuştur. 2016 yılında başarısız darbe girişimine uğrayan Türkiye, Suriye'deki terör faaliyetlerinin artışı ve kaotik durumu "ulusal güvenlik" meselesi haline getirmiş ve bu minvalde askeri angajmana dönüş yaşamıştır. Yaşanan olumsuz gelişmelerin Türkiye'nin güvenlik problemlerinde ve Suriye ile ilişkilerinde 1998 öncesi döneme geri dönmeye sebebiyet vermiştir. Kısacası olayların başlangıcında batı odaklı politika üretmesi bugünkü durumun belirleyicisi olmuştur.

Türkiye'nin iç savaşın bitmesine yönelik girişimlerde bulunması dış politika anlayışında "düzen kurucu rol" üstlenmek istemesiyle bağdaştırılacaktır. 2016 yılında sınır güvenliğini sağlamak ve terör koridorunu engellemek adına askeri angajman stratejisine dönüşüyle Suriye sahasında kilit isme dönüşen Türkiye, Astana süreciyle giriştiği Suriye'nin yeni anayasası inşasında bulunarak kendine yönelebilecek olası tehditleri bertaraf edecektir. Mevlüt Çavuşoğlu'nun girişimci ve insani olarak açıkladığı Türk dış politikası, Suriye'deki ihtilafa kalıcı çözüm üretmek için diplomatik hamlelerde bulunmaktan çekinmeyerek sınır güvenliği konusundaki hassasiyetini devam ettirecektir. Sürecin ne zaman sonuçlanacağı belli olmamakla birlikte açık olan tek bir konu vardır: Suriye, eski Suriye olmayacaktır.

Kaynakça

- Akdeniz, S. (2019). *Atatürk Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri ve Hatay Sorunu*, Asia Minor Studies Journal, 7(1), 158-183.
- Atabey, F. (2015). *Hatay'ın Anavatan'a Katılma Süreci*, AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 4 (7), 192-209.
- Aytemiz, L. ve Kodaman, T. (2006). *Sınır Aşan Sular Kullanımı ve Türkiye-Suriye İlişkileri*, TMMOB Su Politikaları Kongresi, 527-537.
- Bilgen, A. (2018). *1977'den 2017'ye Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP): GAP'ın 40 yılı üzerine nitel ve çok boyutlu bir değerlendirme*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 73(3), 811-840.
- Bozkurt, C. (2012). *Suriye Kürtleri ve PKK, Küçük Ortadoğu Suriye*, (Editör: Ümit Özdağ), Kripto Yayıncılık, Ankara.
- D'Alema, F. (2017). *The Evolution of Turkey's Syria Policy*, IAI WORKING PAPERS 17 | 28, 1-15.
- Duran, H. (2011). *Adana Protokolü Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri*, Ortadoğu Yıllığı 2011, 504-518.
- Fırat, M., Kürkcüoğlu, Ö. (2009). *Irak ve Suriye'yle Sorunlu İlişkiler*, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1980-2001, ed. Baskın Oran (der.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gökcan, Ö. (2018). *Türkiye-Suriye İlişkilerinde Bir Kırılma Noktası: Ekim 1998 Krizi Veya Diğer Bir İfadeyle "İlan Edilmemiş Savaş"*, Akademik İncelemeler Dergisi, 13(1), 169-198.
- Hale, W. (2013). *Turkish Foreign Policy Since 1774*, 3. Baskı, Routledge, Newyork.

- Hatay Barosu Stajyer Avukatları, (2013). *Atatürk ve Hatay*, Hukuk Gündemi, Atatürk Özel Sayısı, 108-113.
- Karabulut, U., Eryılmaz, E. (2016). *PKK Terör Örgütü ve Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkileri (1991-2003)*, BELGİ, 11, 17-40.
- Özcan, H. A. (2012). *AKP Döneminde Suriye'ye Yönelik Türk Dış Politikası*. Editör: Ümit Özdağ. Küçük Ortadoğu Suriye. Kripto Kitaplar, Ankara.
- Özçelik, F. (2018). *Suriye ve Su Sorunu Bağlamında Terör, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 922-936.
- Pehlivanoglu, A. Ö. (2004). *Ortadoğu ve Türkiye*, Kaştaş Yayınevi, İstanbul.
- Taşkıran, C. (2012). *Suriye'deki Olaylar ve Türkiye'nin Suriye Politikası*. Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi. 3(15), 69-84.
- Uçarol, R. (1995). *Siyasi Tarih (1789-1999)*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Umar, Ö. O. (2010). *Cumhuriyet Döneminde Atatürk'ün Ortadoğu Politikası (1923-1938)*, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi, 6(2), 47-83.
- Ülman, H. (1991). *Ortadoğu Sorunları ve Türkiye*, Türkiye Sosyal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı, 108-119.
- Yavuz, B. (1992). *1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması'nın Hazırlık Aşamaları*", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 8(23), 273-308.
- Yavuz, C. (2005). *Geçmişten Geleceğe Türkiye-Suriye İlişkileri*, Ankara Ticaret Odası, Ankara.
- Yavuz, C., Erdurmaz, S. (2012). *Arap Baharı ve Türkiye: Ortadoğu'da Kırılan Fay Hattı*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- "İşte Adım Adım Suriye Krizi", 24 Kasım 2015, *Sözcü*, <https://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/iste-adim-adim-suriye-krizi-993679/>, Erişim Tarihi: 26.05.2019.
- "Türkiye-Suriye İlişkileri: İnişler ve Çıkışlar", 6 Ocak 2014, *Aljazeera Türk*, <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/turkiye-suriye-iliskileri-inisler-ve-cikislar>, Erişim Tarihi: 07.05.2019.